

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто проблему актуальності виховання моральності та засвоєння моральних цінностей студентами в навчально-виховному процесі. Вказано на необхідність розвитку морально-вольових якостей з метою вдосконалення системи фахової підготовки вчителя фізичної культури.

Ключові слова: моральність, виховання, особистість, фізична культура.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначає, що головна мета української освіти – створити умови для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, сформувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства; сприяти консолідації української нації, інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентоспроможної та процвітаючої держави. Реалізація цієї мети має базуватися на впровадженні гуманістичної освітньої парадигми.

На сучасному етапі розвитку освіти відбувається складний і водночас цікавий період реформування. Перед педагогами постає завдання забезпечити всебічний розвиток особистості, спрямувати навчально-виховний процес на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття потенційних можливостей і здібностей вихованців [1]. Саме від учителя залежить реалізація цього завдання, бо він має передати знання, досвід, життєву мудрість.

Не можна забувати про те, що вчитель фізичної культури не тільки спортсмен, а, перш за все, – педагог. Як і кожному висококваліфікованому педагогу, вчителю фізичної культури має бути притаманна якість високої моральної культури. На жаль, в наш час спостерігається занедбаність моральності, байдужість до моральних цінностей.

У сучасній науковій та науково-педагогічній літературі недостатньо уваги приділяється формуванню моральних цінностей у студентів факультетів фізичного виховання педагогічних інститутів, майбутніх педагогів. Адже вчитель покликаний закласти фундамент фізичної культури учневі та допомогти йому визначити оптимальні шляхи оволодіння теоретичними знаннями, навичками й уміннями, методикою розвитку фізичних та морально-вольових якостей, потрібних йому для зміцнення здоров'я, забезпечення здорового способу життя, активної суспільної праці за допомогою різноманітних форм навчальної роботи [4].

Тому для організації ефективної навчально-виховної роботи важливо спиратися на етику як вчення про мораль, що аналізує її природу, характер і структуру, моральні категорії (добро і зло, справедливість і несправедливість, честь, гідність тощо), за допомогою яких формуються моральні принципи, норми, цінності.

Протягом багатьох століть представники різних течій пояснювали суть моральних цінностей, моралі та свідомості людини, виділяли критерії морального й аморального буття (Арістотель, Платон, Сократ, В. Абрамов, С. Аваліані, А. Амонашвілі, В. Андрущенко, О. Безпалько, В. Василенко, О. Вишневецький, І. Зязюн, Г. Іванова, М. Каган, В. Малахов, В. Сіверс, О. Сухомлинська, Т. Ткачова та ін.). Важливе значення морально-етичним орієнтирам діяльності педагогів відводять О. Васильченко, І. Грига, І. Зверева, А. Капська, Д. Лукас, Т. Семигіна, О. Холостова.

Зазначимо, що саме слово “моральний” (від лат. “moralis”) утворено від “moris”, що означає вдача, натура, склад душі, звичка. Отже, моральність у контексті спілкування є тим самим виміром, який визначає поведінку людини, її ставлення до співрозмовника, манеру говорити, охоплює внутрішню потребу особистості до здійснення моральних дій і вчинків [6]. Оскільки фізична культура є складовою загальної культури суспільства та робить суттєвий внесок у загальний процес освіти школярів, у розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей і виховання гармонійно розвинутої особистості, то саме вона є потужним фактором та механізмом соціалізації особистості в суспільстві [3].

Є. Золотухіна-Аболіна цінності вибудовує в певну піраміду: багато цінностей розташовано біля її підніжжя, з підйомом угору їхня кількість зменшується, а на вершині залишається лише кілька цінностей, які називають вищими [5]. Ціннісна піраміда ніколи не буває загостреною, але якщо ж на вершині залишається одна єдина цінність, то вчені впевнено стверджують про наявний фанатизм.

Відомі українські науковці (І. Бех, І. Зязюн, О. Сухомлинська та ін.) вважають, що дослідження духовного розвитку суспільства й окремої людини, формування соціально корисної ціннісної системи у кожної особистості можливо ефективно здійснювати тільки крізь призму загальнолюдських і національних цінностей, шляхом ціннісного наповнення навчально-виховного процесу. Дослідниця Н. Ткачова пропонує визначити це поняття як систему соціальних норм, концептуальних ідей, значень, символів, ідеалів, що відображає провідні гуманістичні пріоритети суспільства та виступає головним орієнтиром для розвитку освітньої системи в цілому [9]. На наш погляд, це визначення цілком відповідає дійсності, тому що система цінностей є саме тією ланкою, яка пов’язує індивіда із суспільством.

Мета статті – проаналізувати сутність моральних цінностей, обґрунтувати значущість моральних цінностей у процесі становлення особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

У вивченні процесів формування особистості цінності займають провідне місце. Вони безпосередньо пов’язані з мотивами та потребами особистості й виступають як своєрідний регулятор її життєдіяльності. Вони забезпечують зв’язок між теорією і практикою, утворюючи між ними своєрідний “міст”. Система цінностей виступає інтегруючою основою як для формування окремої особистості, так і соціальної групи, нації та людства в цілому. Ціннісні орієнтації – важливі елементи у структурі самосвідомості

особистості. Вони визначають спрямованість інтересів і потреб індивіда на певну ієрархію життєвих цінностей; схильність приписувати значущість окремим цінностям, суб'єктивно диференціювати їх за значущістю. Інакше – вони визначають змістову сторону спрямованості особистості, визначають поведінку і діяльність (у тому числі й професійну) людини, детермінують її мотивацію, впливають на стиль мислення і життя.

Зміна умов функціонування вищої школи нашої держави, критичний перегляд ідеологічної орієнтації майбутніх фахівців вимагають диференціації форм і методів виховної роботи педагогічних колективів ВНЗ. Сучасний етап розвитку країни вимагає більш поглибленого підходу до підготовки фахівців. Навчання і виховання студентів – справа творча, що потребує великої віддачі та великої відповідальності як від відповідних кафедр, усього педагогічного колективу, так і від студентів. Ефективність навчально-виховної роботи значною мірою залежить від сумлінної роботи кожного на своїй ділянці – щоб кожний викладач навчав сумлінно, а кожний студент навчався сумлінно. Лише за таких умов можна сподіватися на успіх.

Отже, професорсько-викладацький склад повинен наполегливо та постійно вдосконалювати цей складний і багатогранний процес, щоб відповідати й розвивати статус наукового центру вищої школи.

Виховання вважають основною категорією педагогіки. Однак під цим терміном у педагогічній літературі визначається п'ять різних понять:

- вплив на людину соціального ладу та навколишнього середовища;
- передача новим поколінням нагромадженого суспільно-історичного досвіду;
- увесь навчально-виховний процес в освітньому закладі;
- спеціальна виховна робота для формування системи певних переконань і поглядів;
- формування окремих якостей.

Саме четверте значення з додаванням обмеження в освітньому закладі відповідає тому, що вкладається у поняття “виховання студента” як у специфічну діяльність професорсько-викладацького складу ВНЗ, спрямовану на становлення у вихованців бажаних моральних якостей. Найчастіше в педагогічній літературі не вказується про яке зі значень терміна “виховання” йде мова: вважають, що це значення легко визначається із контексту. Це, звичайно, припускається, але не тоді, коли мова йде про сам предмет наукового спрямування [2; 6].

Зважаючи на вищезазначене, важливим є власний приклад викладача, приклади високого прояву моральних і вольових якостей кращих спортсменів на змаганнях, творчий підхід організації професійної діяльності тощо, використовуючи це як фактор виховного впливу. Важливою умовою успіху за таких умов є формування єдиної творчої етичної позиції в колективі при оцінюванні конкретних форм поведінки. Це накладає на спортивних педагогів додаткову відповідальність за своє моральне обличчя та етичну бездоганність вчинків.

Вчитель фізичної культури – це не професія, це спосіб життя. Істина втілена в житті, сильніша від тієї, якої навчають словами. Отже, треба жити істинами, яких навчаєш. От чому особистий приклад відіграє вирішальну роль на певному етапі виховання.

Цінності не тільки і не стільки задовольняють потреби людини, а значною мірою духовно відтворюють саму людину, відображають фундаментальні ставлення та потреби людей, становлять фундамент індивідуального світогляду. Визначення цінностей як вищих категорій здійснюється на рівні індивідуального вибору. Обираючи подібні цінності та вільно присвячуючи їм свої вчинки, людина утверджує тим самим свідоме ставлення до норм і принципів моралі, духовну гідність і дієвість своїх мотивів та цілісність своєї моральної свідомості загалом. На жаль, серед дослідників поки не існує єдиної думки щодо визначення поняття “цінність”.

Якщо звернутися до Українського енциклопедичного словника, то “цінність” в ньому визначена як соціально-філософська категорія, що позначає позитивне чи негативне значення явищ природи, форм суспільної організації, історичних подій, моральних учинків, духовних витворів для людства, окремого суспільства, народу, класу, соціальної групи чи особи на конкретному етапі історичного розвитку [5; 7].

Цінності начебто несуть в собі оцінку життя, вчинків, дій особистості, надають підстави для вибору тієї чи іншої дії. І ця діяльність здійснюється особистістю не з певної користі чи потреби, а з власних уявлень про добро та зло.

Таким чином, моральність може виявлятися як на рівні зовнішньої поведінки – людська ввічливість, порядність, тактовність, так і на рівні глибокого розуміння моральних категорій, які переходять у переконання – уявлення про добро і зло, професійний обов’язок [8].

Особливістю педагогічної діяльності є те, що поряд з професійними знаннями, вміннями і навичками наявна професійно-етична культура. І тому обираючи професію вчителя особистість бере на себе велику відповідальність за свої дії та вчинки. Бо вчитель фізичної культури має володіти не тільки певними професійними знаннями, а й відповідати моральному шаблону вчителя, тобто бути доброзичливим, тактовним, толерантним, товариським, справедливим, має прагнути зрозуміти іншу людину, самовдосконалюватися в особистісному і професійному аспектах. Тільки тоді, коли вчитель є високоморальною людиною, доброю, порядною, чесною, яка прагне постійно підвищувати свою компетентність, систематично поповнює свої професійні знання, що залежить від самої моральності особистості, навчально-виховний процес відбуватиметься по-справжньому [2; 5; 9].

Сьогоднішні умови життя вимагають від фахівця у сфері фізичної культури і спорту все більш інтегрованих знань для успішної організації освітньо-оздоровчої роботи серед населення, формування культури здоров’я. Отже, ступаючи на терен викладацької діяльності, кожен майбутній учитель фізичної культури має замислитись над тим, чи зможе дотримуватися головного принципу своєї роботи: “Не нашкодь!”.

Адже здійснивши моральний вчинок, людина відчуває задоволення, і навпаки, якщо вчинок людини далекий від суспільно прийнятих норм моралі, вона схильна до переживань. А це, у свою чергу, призводить до психічного перевантаження, що відображається на професійній діяльності. Значимо, що на процес формування у студентів моральних якостей особистості великий вплив має зміст і відповідні пріоритетні напрями професійної освіти [4].

Висновки. Аналіз літературних джерел та результати дослідження вказують на необхідність істотного вдосконалення системи фахової підготовки вчителя фізичної культури, де основними цілями і завданнями є розвиток окремих фізичних якостей. Перебудова повинна здійснюватися на основі реалізації гуманістичних принципів національної педагогіки, психології тощо, найважливішими з яких є: посилення уваги до кожної особистості як до вищої соціальної цінності; перетворення учня з об'єкта соціально-педагогічного впливу вчителя або тренера в суб'єкт активної творчої діяльності на основі розвитку внутрішніх мотивів до самовдосконалення.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. – К., 1997. – 25 с.
2. Бабочкин П.И. Проблемы становления специалистов в высшей школе / П.И. Бабочкин. – М., 1997. – 109 с.
3. Безверхняя Г.В. Отношение учащихся к урокам физкультуры в школе / Г.В. Безверхняя // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – 2002. – № 8. – С. 73–80.
4. Бех І. Почуття цінності іншої людинки як моральний пріоритет особистості / І. Бех // Початкова школа. – 2001. – № 12. – С. 32–35.
5. Золотухина-Аболина Е.В. Этика / Е.В. Золотухина-Аболина. – Ростов н/Д, 1998.
6. Малахов В.А. Этика : курс лекцій / В.А. Малахов. – К. : Либідь, 2004.
7. Соціальна робота : в 3 ч. / за ред. Т. Семигіної та І. Григи. – К. : Києво-Могилянська академія, 2004. – Ч. 1: Основи соціальної роботи.
8. Український енциклопедичний словник : в 3 т. – К., 1997. – Т. 3.
9. Ткачова Н.О. Історія розвитку цінностей в освіті : монографія / Н.О. Ткачова. – Харків : ВЦ ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. – 223 с.

Стражева О.В. Моральные ценности как предпосылка становления личности будущего учителя физической культуры

В статье рассматривается проблема актуальности воспитания нравственности и усвоения нравственных ценностей студентами в учебно-воспитательном процессе. Указывается на необходимость развития морально-волевых качеств с целью совершенствования системы профессиональной подготовки учителя физической культуры.

Ключевые слова: нравственность, воспитание, личность, физическая культура.

Strazheva O. Moral values as a basis of personality development of the future physical education teacher

The problem of moral education and mastering of moral values by the students in the process of education has been examined in the article. The necessity of moral values with the aim of professional improvement of the physical education teacher is pointed out.

Key words: morality, bringing up, personality, physical education.